

A kérdőíves adatfelvételek módszertani vizsgálata a MIGRINFO projekt keretében

Ahogy az a MIGRINFO projekthez kapcsolódó fejlesztési tanulmányunkban is leírtuk: a nemzetközi vándorlás jelenségének, társadalmi és gazdasági hatásainak elemzéséhez a nyilvántartásokon alapuló statisztikák igénybevételén túl megkérdezéses módszerekkel történő adatgyűjtésekre is szükség van.

Magyarország népességének kevesebb, mint 2%-a olyan külföldi állampolgár, aki már több mint 12 hónapja tartózkodik itt, vagy aki egyéves időtartamon túl szándékozik itt élni. Az országon belüli területi és állampolgárság szerinti megoszlásuk sem egyenletes. Ez azt jelenti, hogy az országban élő külföldiek számbavétele, vizsgálata – a teljes lakosságot reprezentáló mintán alapuló kérdőíves kikérdezéssel – szinte lehetetlen, de legalábbis nagyon drága. A lakossági adatgyűjtések tapasztalatai azt jelzik, hogy a külföldieket kisebb valószínűséggel kérdezik meg, mint amit a népesség belüli arányuk indokolna a kérdezőbiztos és a megkérdezett kulturális különbségei és a kölcsönös nyelvi problémák miatt.

A fentiek indokolják a csak migránsokra kiterjedő kérdőíves módszerek alkalmazását. A bevándorlók körében célzottan végrehajtott kérdőíves adatgyűjtések lehetőséget adnak arra, hogy jobban megismerhessük a bevándorlók sajátosságait. A nemzetközi vándorlás vizsgálatának jellegzetessége, hogy az alapsokaság nem eleve ismert, leírása már önmagában bonyolult feladat. Ezen túl a nyelvi problémák, a kulturális sajátosságok is megnehezítik az ilyen felmérések megtervezését és lebonyolítását.

A feladat különös odafigyelést igényel, de nem megoldhatatlan. Ez abból is jól látszik, hogy a MIGRINFO projekt keretében végzet próbakérdezésünk (és egyéb adatfelvételeink) során még a feketén dolgozókat is képesek voltunk megszólaltatni, márpedig az irreguláris migráció témakörében közismerten nehéz adatokhoz jutni.

A próbakérdezés két párhuzamos vonalon, két némileg különböző kérdőívvel zajlott. Egyrészt kérdeztük a hazánkban munkát vállaló ukrán

állampolgárokat, másrészt általában a harmadik országok állampolgárait, jellemzően Közel- és Távol- Keletieket. A két célcsoport markánsan különbözik: az első esetben döntően magyar nemzetiségű és anyanyelvű kárpátaljaiakról van szó, akik legnagyobb számban az építőipar területén alkalmazottként dolgoznak, míg a második csoportba tartozók jó része saját vállalkozást üzemeltet hazánkban, a kulturális különbségek pedig hatalmasak.

Az kísérleti adatfelvétel során 50 kérdőívet töltöttünk ki, ezek nagyobbik felével (37-tel) ukrán állampolgárokat kerestünk meg. Mindkét típusú kérdőív körülbelül 400 kérdést tartalmazott. A következő jelenségeket vizsgáltuk:

- a magyarországi munkavállalás okai, körülményei;
- munkatörténet;
- a magyarországi munkavállalás általános jellemzői;
- anyagi helyzet, jövedelem, lakhatás;
- szabadidő;
- diszkrimináció;
- helyzetértékelés, tervek.

A próbakérdéssel egyebek mellett arra kerestük a választ, hogy

- mennyiben lehetséges „őszinte” válaszokat kapni kérdőíves felméréssel, azaz milyen mértékben lehet egy ilyen adatfelvétel „hiteles”;
- mennyiben képes a kérdőíves adatfelvétel általában információt nyújtani a vizsgálni kívánt jelenségekről;
- mennyiben és mely pontokon kell a kérdőíves adatfelvételnek „kulturáspecifikusnak” lennie, azaz hol, milyen mértékben szükséges, illetve meddig költséghatékony azt a célcsoport sajátosságai szerint differenciálni.

El kell ismernünk, hogy a fenti kérdések egyikére sem létezik egzakt válasz. Valamilyen értelemben azonban mégis csak megítélhető a kérdőíves módszer hatékonysága, és ennek alapján lehetséges a kérdőívek optimális összeállítása. A MIGRINFO keretében végzett kísérleti adatfelvétel éppen ezt a célt szolgálta.

A tanulságok leszűrésekor elsősorban a kérdezők tapasztalataira, véleményére hagyatkozhattunk, akik közül sokan maguk is a vizsgált célcsoportból kerültek ki. Az alábbiakban néhány általános tanulságot összegzünk.

Kérdezőink egybehangzó véleménye volt, hogy a kérdőív túl hosszú, túl sok időt vesz igénybe, és túl sok koncentrációt igényel a kitöltése, és ez esetenként az adatok minőségének rovására megy (a kérdezettek elvesztik türelmüket, figyelmük elkalandozik). Ez komoly probléma: a

kérdőívek lerövidítésével egyes témák kimaradnak vagy tárgyalásuk nem lesz kellő mélységű. Megfelelően célzott, jól megfogalmazott kérdésekkel a kérdőívek hossza talán rövidíthető. El lehet gondolkodni a kontrollkérdések számának csökkentésén illetve finomításán is (amennyiben ezek kiütököznek, befolyásolhatják a megkérdezett hozzáállását).

Több kérdező jelezte, hogy az adatfelvételhez használt kódlap – mely nagyban segíti a kérdőívek numerikus feldolgozását – jelentősen nehezkesé teszi az amúgy is hosszú interjút, megnehezíti a válaszok rögzítését. Meg kell tehát vizsgálni a kódlap beépítésének lehetőségét, ez azonban a kérdőív fizikai terjedelmének növekedésével jár.

Kérdezőink egybehangzóan hiányolták a „nem tudja”, „nem válaszolt” válaszlehetőségeket a kérdőíveken egyes kérdéseknél. A funkció hiánya ugyanakkor szándékos döntés: ha ilyen válaszlehetőség is van, a megkérdezett „hajlamos a könnyebbik irányba menni”. A kérdőívek feldolgozását is segítheti, ha a kérdező külön rubrikában jelölheti a válaszhiányt, még ha nem is jelzi a megkérdezettnek ezt a lehetőséget.

A Közel- és Távolsági Keleti interjúalanyokat kérdező munkatársaink számos, kulturális különbségekre visszavethető problémára hívták fel a figyelmünket. Ezek között talán a legfontosabb, hogy a megkérdezettek sok kérdést túlzottan bizalmasnak, személyesnek éreznek. Ez megtöri a párbeszéd menetét, és bezárkózóvá teszi az interjúalanyt. Esetükben ezért a kérdőív kérdéseinek megfogalmazása körültekintést igényel, illetve egyes kérdéscsoportok vagy –típusok elhagyását is meg kell fontolni. Egy kérdezőnk azt is megjegyzi, hogy tapasztalatai szerint interjúalanyai nem csak hogy szívesebben, de *másképp* válaszolnak, ha a kérdőív anyanyelvükön készült, vagy a kérdező beszéli nyelvüket.

A próbakérdés során azt tapasztaltuk, hogy az interjú helyszínének is jelentősége lehet. A Magyarországon munkát vállaló kárpátaljaiak például sokkal könnyebben voltak Kárpátalján szóra bírhatók, jóval készségesebben válaszoltak odahaza, szabadságuk ideje alatt.

Kérdezőink a fentiekén kívül számos hasznos apróbb, egyes kérdésekre vonatkozó, technikai jellegű megjegyzést is tettek.

A kísérleti adatfelvétel tehát számos kritikus pontját tárta fel a célzott, kérdőíves vizsgálatoknak. A jövőben ezek az eredmények mindenképpen értékes útjelzők lesznek az adatfelvételek megtervezésekor, a kérdőívek kialakításakor.

